

АНОТАЦІЯ

Клещ Аліна Олександрівна. Методика формування домінантної уваги майбутнього вчителя музики в процесі ансамблево-інструментальної підготовки.

– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 014 – Середня освіта (Музичне мистецтво). – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2021.

Актуальність представленого дослідження обумовлена тим, що в ньому розглядається фахово значущий аспект підготовки майбутнього вчителя музики – формування домінантної уваги в процесі ансамблево-інструментальної підготовки.

Грунтуючись на усвідомленні запитів сучасного суспільства щодо зростання вимог до фахівця, здатного до співробітництва, який володіє адаптивністю, гнучкістю, професійною та особистісною мобільністю, що є необхідним у будь-якій професійній сфері, особливо для вчительської діяльності, від сучасного вчителя очікується налаштованість на суб'єкт-суб'єктний діалог з учнями, здатність виявляти толерантне ставлення до них як особистостей. Особливої актуальності набуває сформованість такої психологічної якості музиканта, як домінантна увага зі суто музикантських детермінант, здатність майбутнього вчителя музики до саморефлексії та колективної музично-виконавської творчості. Було визначено, теоретично обґрунтовано сутність домінантності уваги, як форми організації психічної діяльності людини, яка проявляється в спрямованості, виокремленні важливішої складової, зосередженості свідомості на ній, що забезпечує її виразне відображення в контексті загальної фахової діяльності майбутнього вчителя музики.

У дослідженні поняття «домінанта увага майбутнього вчителя музики», як ансамбліста, потрактовується як панівна виконавська поведінка учасника інструментального ансамблю, який здатен на зконцентрований контроль, і спрямована на набуття в процесі навчання та здійснення в умовах концертного виступу ефективної творчо-технологічної та художньо-стильової музичної діяльності, та «ансамблево-інструментальна підготовленість учителя музики», що є проявом музичної ансамблево-інструментальної компетенції її учасниками, як цілісної колективної творчої одиниці, спрямованої на створення якісного художньо-ціннісного музичного продукту та успішної його презентації в різних умовах творчої виконавської діяльності. Ці теоретичні висновки надані в контексті психолого-педагогічної парадигми, яка стала методологічним ресурсом науково-теоретично виправданого надання відповідної інформації, її впливу на суб'єктів навчання для досягнення поставленої мети формування в них необхідних освітніх і творчих якостей та компетенцій.

Представлено функції сформованої доміантної уваги в освітньо-виконавській діяльності майбутнього вчителя музики: зосередження на вивченні та виконанні музичного твору в ансамблі; контролі своїх дій, як автоматизованих розумових дій (опрацювання ансамблевого музичного твору та концентрація уваги на втіленні його спільної інтерпретації); переключення та розподіл уваги, як швидкої виконавської реакції в процесі ансамблево-інструментальної гри під час підготовчої роботи та на концертній естраді.

Узагальнення теоретичних висновків дослідження уможливило визначення компонентної структури доміантної уваги, що забезпечило ефективну функціональність означеного феномена під час підготовки та практичної діяльності майбутнього вчителя музики. Мотиваційно-емпатійний компонент сформованості доміантної уваги майбутнього вчителя музики охоплює сутність потреби у музично-ансамблевій діяльності, функціонування якої поза включення та уважного відгуку осіб на діяльність

партнера з ансамблево-інструментального виконавства на основі взаємовідчуття, емпатії неможливе. Емоційно-рефлексивний компонент домінантної уваги майбутнього вчителя музики розкриває усвідомлення значення «рефлексії» як пізнання іншої особи та розуміння й емоційний відгук іншого на рефлексуючого індивіда, учасника ансамблево-інструментального колективу. Комунікативно-діяльнісний компонент стосовно домінантної уваги майбутнього вчителя музики наповнюється завдяки досягненню комунікації, спільного рішення щодо стилю та форм виконуваних ансамблево-інструментальних музичних творів, впливу на успішність сформованого почуття ансамблю, як «інтегральної якості» учасника спільної музично-виконавської діяльності, завдяки чого утримується комбінація фахових властивостей музиканта (увага, пам'ять), спеціальних музичних (чуття ритму, внутрішні слухові уявлення) й професійно-педагогічних (емпатійність, комунікативність, артистизм) здібностей, що є необхідними майбутньому вчителю і його учням при організації музично-інструментальних колективів у загальноосвітній школі.

Розроблено та обгрунтовано методику, що сприяла ефективному формуванню домінантної уваги майбутніх учителів музики, яку представлено як систему науково-теоретичного забезпечення визначеного процесу, побудовану на науково-педагогічних підходах: компетентнісному (передбачає спеціальні кваліфікаційні знання і вміння), фасилітативному (враховує суб'єктивність, цілеспрямованість, вмотивованість майбутнього вчителя музики на самовдосконалення у власній майбутній ансамблево-інструментальній діяльності); сугестивному (забезпечує успішність ансамблево-виконавського виступу за рахунок звукотворчої волі, взаємовпливів, взаємонавіювання); синергетичному (налаштовує на самоорганізацію згідно власних можливостей, ресурсів оточуючого культурного середовища); гендерному (забезпечує успішне функціонування всього компонентного комплексу у разі змішаного складу музично-інструментального ансамблю: скрипаль – юнак, піаніст – дівчина, ін.).

Визначено специфічні педагогічні принципи (особистісного самовдосконалення, слухового універсалізму, музично-чуттєвого інтуїтивізму, музично-ансамблевого співробітництва) та виокремлені педагогічні умови формування домінантної уваги майбутнього вчителя музики (спрямування учасників музичної ансамблево-інструментальної діяльності на усвідомлення провідної ролі самовдосконалення (на основі саморефлексії) у набутті домінантної уваги як ключової компетентності; спонукання мотивації до усвідомлення аксіологічної значущості домінантної уваги для музичної ансамблево-інструментальної діяльності школярів; надання спеціально-технологічної спрямованості формуванню домінантної уваги в підготовці майбутніх учасників музично-інструментального ансамблю (залучення слухового універсалізму та музично-чуттєвого інтуїтивізму); урахування психо-фізіологічних та гендерних особливостей учасників ансамблю у процесі формування домінантної уваги вчителя та учнів.

Розроблено відповідно до змісту та сенсу представлених компонентів критерії оцінювання сформованості домінантної уваги майбутнього вчителя музики (міра усвідомленої зосередженості виконавської уваги на колективній музичній діяльності, міра спрямованості саморефлексії на утримання доречного емоційного фону відповідно до художньо-образного складу музичних творів, ступінь надійності колегіальної підтримки), комплекс їх показників та відповідні рівні (низький, середній та високий).

Експериментальним шляхом доведена ефективність представленої методики формування домінантної уваги майбутнього вчителя музики в процесі ансамблево-інструментальної підготовки, яка впроваджувалась під час формувального експерименту за трьома етапами. Це передбачало застосування комплексу взаємопов'язаних, послідовних педагогічних дій, що цілеспрямовано були скеровані на формування визначених структурних компонентів означеного феномена та забезпечили позитивну динаміку за

рівнями сформованості домінантної уваги майбутнього вчителя музики в процесі ансамблево-інструментальної підготовки.

Основними формами організації підготовки стали індивідуальні заняття з дисциплін: «Основний музичний інструмент», «Концертмейстерський клас», «Додатковий музичний інструмент», «Практикум з фахової підготовки», «Методика викладання дисциплін кваліфікації», «Переддипломна практика», колективні заняття з технологіями проблемного, діалогічного навчання, комунікацій на «музичній моделі», використовуючи можливості позааудиторної виконавської діяльності, зі застосуванням методів створення педагогічних ситуацій зосередження та переключення домінантної уваги, фасилітованого обговорення, аналізу виконавських проєктів, методу музично-виконавського співробітництва, слухової рефлексії, рольових музично-творчих ігор, інтерпретаційно-виконавського моделювання, які добирались відповідно до вирішуваних завдань на кожному етапі.

У роботі *вперше*: визначено поняття «домінантна увага майбутнього вчителя музики» та «ансамблево-інструментальна підготовленість учителя музики», використана його теоретична та практична сутність для розвитку ансамблево-інструментальних умінь студентів на основі зроблених висновків, відповідних наукових підходів та принципів; *запропонована* структура формування домінантної уваги майбутнього вчителя музики засобами спеціальних методичних прийомів у запропонованих педагогічних умовах; *розроблено* критеріальний апарат для оцінки сформованості досліджуваного феномена та встановлення відповідних рівнів у межах запропонованої методики; *уточнено* зміст концертмейстерської та музично-інструментальної підготовки піаністів; *подальшого розвитку* набули положення щодо удосконалення форм, засобів та методів професійної підготовки учителів музичного мистецтва у ЗВО та концепція комунікативної діяльності та професійного співробітництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці і застосуванні експериментальної методики формування домінантної уваги студентів у навчальному процесі вищих закладів музично-педагогічної освіти в процесі ансамблево-інструментальної підготовки; можливості використання матеріалів дослідження у музично-педагогічній освіті; вирішенні низки специфічних психолого-педагогічних задач, підвищенні ефективності застосування домінантної уваги майбутніх учителів музики для усвідомлення необхідності набуття її витривалості, переключення, зосередженості та утримання для успішного здійснення ансамблево-інструментального виконання під час вивчення музично-інструментальних творів студентами та організації ансамблевого виконання учнів у школі; набуття унікальності самореалізаційних проявів студентів за рахунок запропонованої методики для результативності практичного її застосування. Основні теоретичні положення дослідження та методичні рекомендації можуть бути використані як навчальний матеріал у дисциплінах з основного музичного інструменту, концертмейстерського класу, практикуму за кваліфікацією, а також для створення методичних матеріалів, навчально-методичних посібників з формування професійної якості майбутнього вчителя музики – домінантної уваги.

Ключові слова: домінантна увага, ансамблево-інструментальна підготовка, майбутній учитель музики, психологічні особливості учасників ансамблю, навчально-виконавська діяльність.

ABSTRACT

Klieshch Alina Oleksandrivna. Methodology of shaping the future Music teacher's concentration dominance in the process of ensemble and instrumental training. – Qualifying thesis, manuscript copyright.

Dissertation on obtaining the PhD degree, specialty 014 – Secondary education (Music education). – National Pedagogical M.P. Drahomanov University, Kyiv, 2021.

The relevance of the suggested research is presupposed by the idea that occupationally significant aspect of the future Music teacher's training, i.e. shaping concentration dominance in the process of ensemble and instrumental training is being considered within it.

The issue is based on realising the modern community's requirements referring to increasing the demands to a professional able to collaborate, having the grasp of adaptability, flexibility, occupational and personal mobility which is essential for any occupational sphere, especially for the teacher's activity, as being focused on the subject-subjective interaction with the students and the ability to reveal tolerant conduct to them as personalities are expected from the contemporary teacher. Specific relevance is introduced by developing such musician's psychological feature as concentration dominance in terms of purely musical determiners, the teacher's ability of self-reflexion and corporate music and performance creativity. The notion of concentration dominance was defined and theoretically justified as a form of arranging the person's psychic activity being revealed via directedness, accentuating the most important constituent, consciousness concentration on it, which secures its vivid reflexion, within the context of the future Music teacher's overall occupational activity.

In the thesis, the notion of *the future Music teacher's concentration dominance* as an ensemble musician is treated as the instrumental ensemble participant's key performance conduct able of concentrated control, aimed at obtaining in the training process and implementing under concert performance conditions the effective creative and technological, artistic and stylistic music activity and *the future Music teacher's ensemble and instrumental preparedness*, i.e. the manifestation of its participants' music ensemble and instrumental competence as a coherent corporate artistic unity targeted at creating an effective artistic and axiological music product and its efficient implementation under various conditions of creative performance activity. These theoretical conclusions are put forward within the psychological and pedagogical paradigm framework having become a methodological resource of science and theoretically justified

provision of the corresponding information, as well as its impact on the individuals being trained for attaining the target of shaping their essential educational and creative qualities and competences.

The functions of the obtained concentration dominance in education and performance activity of the future Music teacher are introduced, i. e.: concentration on learning and performing a musical piece with the ensemble; controlling your actions as automatic mindful actions (perfecting an ensemble music composition and focusing attention on rendering its integral interpretation); transferring and distributing concentration as a quick performance reaction in the process of ensemble and instrumental play during preliminary work and at the concert stage.

Generalising the research theoretic conclusions enabled defining the component structure of concentration dominance, which secured the effective functioning of the determined phenomenon in the course of the future Music teacher's training and practical activity. Motivation and empathic component of developing the future Music teacher's concentration dominance embraces the issue of music and ensemble activity requirement, the functioning of which apart from including and the individuals' careful response to the ensemble and instrumental performance partner's activity on the basis of mutual sensation and empathy is impossible.

The emotional and reflexive component of the future Music teacher's concentration dominance reveals the awareness of *the reflexion* notion as recognising another person, understanding and emotional response of another one on the reflecting individual, i.e. the participant of ensemble and instrumental group. Communication and activity component referring to the future Music teacher's concentration dominance is fulfilled due to communication achievement, the advantage of common decision concerning the style and forms of ensemble and music pieces being performed, the impact on the efficiency of the shaped ensemble sensation as *an integral quality* of corporate music and performance activity participant, due to which the combination of musician's occupational qualities (attention, memory), special musical (the feeling of rhythm, internal acoustic

visions), occupational and pedagogical (empathy, communicativeness, artistic traits) skills are being preserved, and these aspects are essential for the future teacher and his students for music and instrumental groups management at comprehensive school.

The topical methodology was elaborated; it enhanced the effective involvement of the future Music teacher's concentration dominance being introduced as the system of science and theoretic insurance of the defined process built on the basis of the following science and pedagogical approaches: the competence one (presupposing special qualifying knowledge and skills); facilitative (involving subjectivity, goal-directedness, motivation of the future Music teacher in terms of self-perfecting within personal future ensemble and instrumental activity); suggestive (securing the effectiveness of ensemble and performance presentation on account of sound-producing volition, mutual impact, mutual infusion); synergetic (focusing on self-organisation in accordance with personal possibilities and the surrounding cultural environs resources); gender (providing the successful functioning of overall component complex in case of a mixed music and instrumental ensemble content, for instance: a young man as the violinist; a girl as the pianist, etc.). The specific pedagogical principles were determined (personal self-perfection, acoustic universalism, music and sensation intuition, music an ensemble collaboration) and the pedagogical conditions of shaping the future Music teacher's concentration dominance were singled out (directing the music ensemble and instrumental activity participants at realising the key role of self-perfection (on self-reflexion basis) in obtaining concentration dominance as the major competence; encouraging motivation in understanding the axiological significance of concentration dominance for the pupils' music ensemble and instrumental activity; providing special and technological directedness for shaping concentration dominance in training the future participants of music and instrumental ensembles (involving acoustic universalism and music and sensation intuition); considering psyche, physiological and gender specifics of ensemble participants in the process of shaping the teacher's and the

students' concentration dominance.

In accordance with the content and sense of the suggested components, the assessment criteria for the future Music teacher's concentration dominance development were elaborated (the degree of the aware performance focused concentration on corporate music performance; the degree of self-reflexion directedness on keeping the appropriate emotional background in accordance with the artistic and image-bearing content of music compositions; the degree of collegiate support reliability), as well as the complex of their determiners and the corresponding levels (low, middle and high).

The effectiveness of the introduced methodology of shaping the future Music teacher's concentration dominance in the process of ensemble and instrumental training being implemented through three-staged forming experiment was justified. This presupposed using the complex of mutually related and consistent pedagogical actions being targeted at shaping the identified structural components of the aforementioned phenomenon and securing positive dynamics according to the development level of the future Music teacher's concentration dominance in the process of ensemble and instrumental training.

The basic forms of training management were introduced by individual knowledge of the following subjects: "The major music instrument", "Concertmaster class", "Supplementary music instrument", "Occupational training practicum", "Qualifying disciplines teaching methodology", "Pre-graduate practice"; corporate knowledge of problematic and dialogical training technologies, *music model* communications with extra-curricular performance activity opportunities implementation alongside with using the methods of creating pedagogical situations of focusing and transferring concentration dominance, facilitative discussion, performance projects analysis; the method of music and performance collaboration, the ones of hearing reflexion, music and creative role-play, interpretation and performance modelling, all of them being selected in accordance with problem solutions at each stage.

In the thesis, *for the first time ever*: the notions of "*the future Music*

teacher's concentration dominance" and "*the Music teacher's ensemble and instrumental efficiency*" are determined; its theoretic and practical sense in terms of developing the students' ensemble and instrumental skills on the basis of conclusions and the corresponding science approaches and principles were implemented; the structure of shaping the future teacher's concentration dominance via means of special methodological tools under the suggested pedagogical conditions *was put forward*; the criteria apparatus for assessing the development level of the phenomenon under research and distinguishing the corresponding levels within the determined methodology *were elaborated*; the content of the pianists' concertmaster, music and instrumental training *was specified*; the statements referring to perfecting forms, means and methods of Music teachers' occupational efficiency in higher educational institutions alongside with the conception of communication activity and professional collaboration *obtained further development*.

The practical significance of the obtained results lies in the opportunity of implementing the methodology of shaping the future Music teacher's concentration dominance in music and pedagogical education practice; in solving specific psychological and pedagogical problems, increasing the effectiveness of implementing concentration dominance for realising obtaining its sustainability, transference, concentration and maintenance for the successful implementation of ensemble and instrumental performance in the process of students' learning music and instrumental compositions and the school pupils' ensemble performance management; in obtaining the uniqueness of the students' self-fulfilment manifestations for the effectiveness of their practical implementation. The key theoretic statements of the research and methodological recommendations may be used as teaching aids for the major music instrument disciplines, for concertmaster's classes, qualifying practicum, as well as for creating methodological materials and teaching methodology guidance in shaping the future Music teacher's occupational quality, i.e. concentration dominance.

Key words: concentration dominance; ensemble and instrumental training; the future Music teacher; psychological features of the ensemble participants; education and performance activity.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статті в наукових фахових виданнях України

THE LIST OF PUBLICATIONS ON THE RESEARCH THEME

Articles in professional scientific journals of Ukraine

1. Клещ А.О. Домінантна увага музиканта-піаніста як психолого-педагогічна проблема / Клещ А.О. // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : збірник наукових праць. – Вип. 24 (29). К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018. – С.21-26.

1. Klieshch A. O. Dominantna uvaha muzykanta-pianista iak psykholohopedahohichna problema/Klieshch A. O. // Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Seriiia 14. Teoriiia i metodyka mystetskoiiv osvity : zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. 24 (29). K.: NPU im. M. P. Drahomanova, 2018. – S. 21-26.

2. Клещ А.О. Методика інструментально-ансамблевого навчання студентів / Клещ А.О. // Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. – Кропивницький, 2018. – Вип. 170. – С. 239-248.

2. Klieshch A. O. Metodyka instrumentalno-ansamblevoho navchannia studentiv / Klieshch A. O. // Naukovi zapysky Tsentralnoukraiinskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Vynnychenka. – Kropyvnytskyi, 2018. – Vyp. 170. – S. 239-248.

3. Клещ А.О. Психологічні складові домінантної уваги як провідної професійної якості ансамбліста / Клещ А.О. // Наукові записки

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. – Кропивницький, 2021. – Вип. 195. – С. 182-185.

3. Klieshch A. O. Psykholohichni skladovi dominantnoii uvahy iak providnoii profesiinoii iakosti ansamblista / Klieshch A. O. // Naukovi zapysky Tsentralnoukraiinskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Vynnychenka. – Kropyvnytskyi, 2021. – Vyp. 195. – S. 182-185.

Стаття у науковому зарубіжному виданні

An article in a scientific foreign journal

4. Klieshch A. Concentration dominance as the ensemble pianist's self-cognition process / Klieshch A. // Modern Science – Moderni veda. – Praha. – Ceska republika, Nemoros. –2020. – № 1. – P. 63-70.

Опубліковані праці апробаційного характеру

Research works of approbation character

5. Клещ А.О. Домінантність уваги майбутнього фахівця в структурі професійних якостей ансамбліста / Клещ А.О. // Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства. Матеріали і тези IV Міжнародної конференції молодих учених та студентів (Одеса 12-13 жовтня 2018 р.). – Т.І. – Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2018. – С. 49-51.

5. Klieshch A. O. Dominantnist uvahu maibutnioho fakhivtsia v strukturі profesiinykh iakosteі ansamblista / Klieshch A. O. // Muzychna ta khoreohrafichna osvita v konteksti kulturnoho rozvytku suspilstva. Materialy i tezy IV Mizhnarodnoii konferentsiyi molodykh uchenykh ta studentiv (Odesa 12-13 zhovtnia 2018 r.). – T. I. – Odesa : PNPu imeni K. D. Ushynskoho, 2018. – S. 49-51.

6. Клещ А.О. Увага концертмейстера як складова фахової компетентності піаніста / Клещ А.О. // Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства. Матеріали і тези V Міжнародної конференції молодих учених та студентів (Одеса 17-18 жовтня 2019 р.). – Т.2.

6. Klieshch A. O. Uvaha kontsertmeistera iak skladova fakhovoi kompetentnosti pianista / Klieshch A. O. // Muzychna ta khoreohrafichna osvita v konteksti kulturnoho rozvytku suspilstva. Materialy i tezy V Mizhnarodnoi konferentsii molodykh uchenykh ta studentiv (Odesa 17-18 zhovtnia 2019). – T. 2.

